

Әрине, шағын мақалада Абай шығармаларының барлық қадір-қасиетін түгел айтып жеткізу мүмкін емес. Оның біздерге қалдырған рухани мұрасынан XIX ғасырдың екінші жартысындағы тәуелсіздікке, егемендікке ұмтылған халқымыздың тағдыры мен тауқыметі анық көрінеді. Абай сияқты ғұлама тұлғалар өздері өмір сүрген уақыттың ғана емес, өзінен кейінгі дәуірлердің, ғасырлардың да ұрпақтарына үлгі-өнеге шашатын ұлт ұстазы, жарық жұлдызы болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиет

1. ҚұнанбаевА. Шығармаларының бір томдық толық жинағы. – Алматы, 1961.
2. Қазақ совет энциклопедиясы. – Алматы, 1972.
3. СағадиевК. Абай әлемі.//Айқап журналы, №5, 2012.

АБАЙ – АУДАРМАШЫ: ҚАРАҢҒЫ ТҮНДЕ ТАУ ҚАЛҒЫП...

Бобровский Б.,
С.Сейфуллин атындағы ҚазАТУ, Нұр-Сұлтан қ.

Абай аудармаларының сипатына жалпы шолу жасасақ, ол ақындардың кез келген өлеңдерін аударма бермеген. Таңдап, талғап аударған. Абайдың аударған өлеңдері не адамгершілік тақырыбына байланысты жаман мінез-құлықты шенеу, жақсылыққа үндеу, не патриоттық үлкен идеяны көксеген өлеңдер, не терең ой – философия, не үздік көркем өлеңдер болып келеді. Абайдың Пушкин, Лермонтов, Крылов сынды орыстың ұлы классиктерін аударуы кездейсоқ емес, заңды, екі түрлі күрделі себептерге негізделген. Абай аудармаларын негізінде екі түрлі деуге болады. Біріншісі – дәл аударма, екіншісі – ерікті аударма. Дәл аудармалары шумақ, бунақ, буын ұйқастарына қарай өзара және екіге бөлінеді. Кейбір өлеңдерді аударғанда Абай шумағын да, ұйқас түрлерін де беріксі ақтайды. Орыс өлеңдерінің ырғақ, буындары қазақ өлең буындарына дәл келе бермейді. Өйткені орыс өлеңі – тониктік не силлабо-тониктік өлең құрылысына жатады да, қазақтікі – силлаболық өлең құрылысына жатады. Сондықтан Абай аударған өлеңдерінің буынын қазақша дәл беруге мүмкін болмаса да, саны жағынан соған жақын келетін өлеңмен аударады. Кейде ұқсастарын, кейде тіпті образдарын да дәлме-дәл шығарады. Мәселен:

Қазақшасы:

Қараңғы түнде тау қалғып,
Ұйқыға кетер балбырап,
Даланыжым-жырт дел-сал ғып,

Түн басады салбырап.
Шаңдай алмас жол-дағы,
Сыбдырламас жапырақ.
Тыншығарсың сен-дағы...
Сабыр қылсаң азырақ...

Орысшасы:

Горные вершины
Спят во тьме ночной,
Тихие долины
Полны свежей мглой.
Не пылит дорога,
Не дрожат листы;
Подожди немного –
Отдохнешь и ты...

Немісшесі:

Ueberallen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaumeinen Hauch;
Die Vögeleinschweigen im Walde.
Wartenur, balde
Ruhest du auch.

Осы өлеңнің, әсіресе, соңғы төрт жолын алсақ, орысшасына дәлме-дәл. Әрине, алдыңғы жолдарын да дәл емес деуге болмайды. Бір тілден екінші тілге аударғанда сөз орнын ауыстыру, бір сөздің орнына басқа синонимдер алу – аударманың жалпы заңы.

Абай аудармаларын өзара екіге бөліп қарастырғанда бірінші түрі қазақ әдебиет тарихында ең үлгілі, ең сапалы аудармалар болып саналады. Абай – бір тілден екінші тілге аударылғанда сақталынуға керекті шарттардың негізін дұрыс ұсынған ақын. Сондықтан да ол өлеңінің мазмұны, түріне қарап әртүрлі әдіс қолданады. Орыс тілдегі өлеңдердің дәлме-дәл аударуға келетіндері болса, қазақ өлең құрылысынан оған дәл не жақын келетін түрлерді іздеп, «бұлжытпай» дәл беруге тырысады. Олай болмаса, мазмұны мен қолданған образдарын дәл етіп береді. Бұл да – аудару жұмысының жалпы заңы. Бір тілден екінші тілге аударғанда қолданылатын ежелгі әдістің бірі. Сонымен қатар, Абай аудармаларының бір үздік ерекшелігі – қандай аудармашы болмасын, өз тіліндегі көркемдік, құндылығын, құлаққа қонымды, көңілге жағымдылығын, қазақшаға аударғанда сол өзінің түпнұсқасындағы дәрежеде сақтай алуы, әрі оны қазақша етіп шығара білуі. Бұл аудармашыларда өте сирек кездесетін қасиет.

Абай аудармаларының бұл тәрізді үздік болуының, меніңше, үш түрлі себебі бар: 1) өзінің үлкен таланттығы; 2) орыс тіліндегі өлеңдерде

колданылатын сөздердің тек жай мәнін ғана емес, әдемілік қасиеттерін терең ұғынуы; 3) қазақтың өз тіліне ақынның мейлінше байлығы.

Сөйтіп, Абайдың шебер аудармашылығының негізінде ұлы талант орыс тілінің әдемілік күш, қасиетін терең ұғу, қазақтың өз тіліне байлық, оны таңдап, талғап ала білуде жатқандығын көреміз. Абайдың жалпы аудармаларымен байланысты тоқталуды керек ететін және бір мәселе: орыс әдебиетін терең білу және қазақшаға аудару «Абайдың өзіне не береді, қазақ әдебиетін дамытуда аудармалардың қандай мәні болады?» деген сұрақтарға жауап бере кетуді керек етеді...

Өлеңде бір сөз, екі сөзден құрылған және сөйлеушілердің мінез-кұлқына тән, олардың бейнесін айқындауда үлкен мәні бар, әрі қысқа, әрі шебер құрылған диалогтардың көрнекті үлгілері қазақ әдебиетінде Абайдан басталады.

АБАЙДЫҢ АУДАРМАШЫЛЫҚ ШЕБЕРЛІГІ: ТҮПНҰСҚА МЕН АУДАРМАНЫҢ ҮНДЕСТІГІ

Жүсіпов А.Е.
С.Сейфуллин атындағы ҚазАТУ

Абай орыс әдебиетін 1882 жылдан бастап аударған. Ең бірінші аудармасы - орыстың атақты ақыны Лермонтовтың «Бородино» атты патриоттық өлеңінен үзінді. Ең соңғысы - Лермонтовтың «Вадим» атты ұзақ әңгімесінің желісін, оқиғасын алып, өзінше қысқартып жазған поэма. Абай аудармаларын зерттеушілер қазір орыс әдебиетінен оның елуден аса аударған өлеңдері барлығын айқындап отыр. Олардың ішінде лирикасы да, баснясы (мысал өлеңдер) да, ұзақ өлеңдері де, сатиралық лирикалары да бар. (Солардың ішінде «Қарға мен түлкі» атты басня екі түрлі вариантта аударылған)

«Мен көрдім ұзын қайың құлағанын» – бұл Абай жасаған аударма. Авторы бұрын Лермонтов саналып, кейін Крылов деп түзетіліпті. Ал интернеттен қарасам, «слова Р. Левенштейна, перевод с немецкого В. Крылова» деп жүр. Егер бұл өлеңнің түпнұсқасы немісше болса, оның идеясы қандай болды екен, орысшаға аударылғанда өзгеріп кетпеді ме екен, тексеру керек. Бірақ Абайдың аударғаны осы орысша нұсқа болғандықтан, біз бұны түпнұсқа деп қараймыз.

Өлең түпнұсқада төрт шумақ та, Абайдың аудармасында бес шумақ. Бесінші шумақты Абай жанынан қосқан. Және де осы шумақты қосып қана қоймай, Абай жалпы идеяны өзгертіп, өлеңді мүлде басқа, биік деңгейге шығарып жіберген. Әрбір шумаққа жеке-жеке тоқталып көрейік.

Я видел березку: сломилась она...

Верхушкой к земле наклонилась она...

Но листья не блекли на тонких ветвях,